

УДК 930 (438) (092) “19”

МАВРИЦІЙ ГОРН (1917–2000): ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЇ**Мар’ян ХОМЯК**Відділ історії середніх віків Інституту українознавства
ім. І. Крип’якевича НАН України

У статті зроблено спробу подати біографію відомого польського історика Мавриція Горна, життя і діяльність якого були нерозривно пов’язані зі Львовом. На основі доступних джерел – головне особових справ, що відклалися в архівах Львівського та Опольського університетів, – простежено основні етапи кар’єри дослідника.

Ключові слова: Горн, Львів, історія, біографія.

Маврицій Горн (1917–2000), відомий польський історик єврейського походження, присвятив своє життя дослідженню історії Руського та Белзького воєводств ранньомодерного часу. На сьогодні його праці є поважним внеском в історіографію цієї проблеми й активно використовуються сучасними дослідниками. Піонерська тематика чи не кожного з монографічних видань автора дозволяють зарахувати їх до розряду фундаментальних робіт. Втім, на сьогодні немає жодної публікації, де б ширше йшлося про самого автора. Завдання цієї статті – розкрити основні віхи життя відомого історика, діяльність якого була нерозривно пов’язана з Західною Україною, зі Львовом. З самої назви зрозуміло, що стаття носить оглядовий характер.

Маврицій Горн народився у Відні 16 листопада 1917 року в сім’ї інтелігентів¹. Батьки – Адольф (Вольф) та Стефанія з дому Вайс – випускники Львівського університету. Батько працював учителем німецької і французької мов². Коли розпочалася Перша світова війна, Адольф Горн був мобілізований до австрійської армії, а мати, як Галичину зайняло російське військо, вирушила до Відня³. Тут і народився майбутній історик. У 1918 р., по закінченні війни, батьки Горна переїхали до Бережан, звідти, у 1920 р., перебрались до Львова⁴.

У Львові Маврицій закінчив V гімназію імені гетьмана Станіслава Жолкевського⁵. Серед навчальних предметів, які викладались у тодішніх державних гімназіях, були релігія (римо-католицька), польська мова, латинська мова, сучасні іноземні мови (французька, англійська і німецька), історія, географія, природознавство, фізика з хімією і космографією, математика, пропедевтика філософії, фізичне виховання та гігієна. На восьмому році навчання замість історії та географії учням викладали дисципліну про сучасну Польщу (*nauka o Polsce współczesnej*). Найбільше навантаження припадало на вивчення латинської мови: в IV(I) класі 6 годин на тиждень, в V(II), VI(III) і VII(IV) – по 5, а в VIII(V) – 4. На другому місці за кількістю навчальних годин була історія. Саме в шкільні роки

проявилися здібності Горна до цієї дисципліни. Захоплювали майбутнього історика й спортивні ігри. Фізичному вихованню (*wiczenia cielesne*) в тогочасних гімназіях приділяли особливу увагу. У IV–VIII класах гімназисти щотижнево мали по три години занять фізичного виховання, а крім цього – додатково 6 (або 10, коли гімназія була коєдукаційною, тобто такою, де хлопці навчались разом з дівчатами) годин для спортивних ігор і забав. У програмі гімназії стосовно ігор рекомендували в зимовий час їзду на санах, лижах, ковзанах, а літом – плавання і веслування. Безумовно, учням пропонували й колективні ігри з м'ячем⁶. Горн найбільше захоплювався волейболом і баскетболом. Ця дитяча пристрасть залишилася з ним на все життя і настільки захоплювала його, що, працюючи в Ополі, він охоче брав участь у змаганнях, які проводилися між навчальними закладами або ж в його межах⁷.

Після отримання в 1936 р. атестата зрілості Горн розпочав історичні студії в Університеті Яна Казимира у Львові. Маврицій відвідував семінари професора Станіслава Лемпільського (1886–1947) – відомого знавця культури польського ренесансу. Лемпільський був науковим керівником Горна⁸. Найбільший вплив на нього мали лекції професорів Теофіла Модельського (1881–1967) (історія середніх віків), Станіслава Гошовського (1904–1987) (історична статистика), Францішека Буяка (1875–1953) (економічна історія) та Людвіка Колянковського (1882–1956) (історія Великого князівства Литовського)⁹. Так чи інакше всі вони спричинилися до вибору проблематики досліджень майбутнього історика.

Навчання в університеті Горн закінчив 31 липня 1940 р., вже за радянської влади¹⁰. Диплом отримав 31 грудня цього ж року¹¹.

Через місяць після одруження з Ельжбєтою Буксбаум,¹² у лютому 1941 р., М. Горн влаштувався науковим працівником у Львівському державному архіві. Після нападу німецьких військ на СРСР, 22 червня 1941 р., архів був евакуйований, а разом з ним й усі його працівники. Так Маврицієві вдалося врятуватися від нацистів. Батьки Горна та брат загинули у Львові у 1943 р.¹³

Спочатку Горн опинився в Києві¹⁴, невдовзі – в Чернігові, де був старшим науковим працівником в обласному архіві. Згодом працював вчителем середньої школи у селі Свинухи Саратовської області (вересень 1941 – вересень 1943 рр.), вчителем середньої школи в радгоспі Цазарбаг (Узбецька РСР; вересень 1943 – липень 1944 рр). Протягом липня–вересня 1944 р. очолював Польський дім дитини в Цісарі (Таджицька СРР). У 1943–1945 рр. був членом Союзу польських патріотів в СРСР¹⁵.

Під кінець 1944 р. Горни отримали можливість повернутися в Україну. Від вересня 1944 р. до липня 1945 р. М. Горн знову працював в Чернігівському архіві. Від липня 1945 р. Горни повернулися до Львова і Маврицій влаштувався заступником директора в ЦДІА; працював тут до серпня 1950 р¹⁶.

Робота в архіві допомогла Горну визначитись у виборі теми досліджень. Тоді відбувалося впорядкування реєвакуйованих архівних матеріалів, а також тих, які німці наприкінці війни вирішили вивезти¹⁷. Фонди впорядковувалися за новим

зразком, загальним для усіх радянських архівів. Близький друг Горна, працівник архіву, а згодом і викладач Львівського університету Юрій Гроссман згадує, що Маврицій був надзвичайно працездатною людиною. Гроссман, який був москвичем, не володів польською, а тим паче латинською мовами. Така необізнаність нового архівного працівника викликала у Горна щирий подив. Він, сидючи над томом актів гродзького суду, настільки віддавався роботі, що не помічав відвідувачів. Заповзятливість у роботі дала свій результат. До 300-річчя Переяславської ради готувався великий тритомний збірник документів. Певну частину роботи щодо його укладання мали виконати й працівники Філіалу ЦДІА у Львові. Гроссман називає лише трьох – себе, Горна і Ю. Раппопорта. Документи, які вони віднайшли, ввійшли до першого тому, який охоплював період до 1648 р. Вони становили за обсягом приблизно третину книги. Гроссман зазначав, що джерел було зібрано в декілька разів більше. Попри величезну працю з виявлення, опрацювання й перекладу архівних матеріалів, в книзі серед авторів не було поіменно згадано жодного з них. Гроссман, маючи гіркий досвід вступу до аспірантури в Москві, коли йому відмовляли, як він вважав, через єврейське походження, цей інцидент також пов'язав з нетолерантністю стосовно євреїв¹⁸.

У Філіалі ЦДІА у м. Львові на плечах Горна лежала організація усієї роботи. Тодішнього директора Ф. Т. Політкіна важко було застати в стінах архіву. Гроссман стверджував, що коли він і приходив, то лише розпитати Горна про загальні справи. Маврицію це дозволяло краще планувати свою працю. Саме тут, працюючи в архіві, він береться писати дисертацію. При ЦДІА СРСР було створено аспірантуру, до котрої Горн і прикріпився¹⁹.

Аспірантуру М. Горн закінчив у Києві у формі екстернату²⁰. Дисертацію підготував на тему “Класова боротьба селян Руського воєводства напередодні Визвольної війни українського народу 1648–1654 рр”. Захист відбувся в червні 1948 р. в Педагогічному інституті ім. О. Герцена в Ленінграді²¹. За словами М. Горна, один з рецензентів його роботи, відомий історик Володимир Мавродін (1908–1987) зазначив, що дисертація є поважним внеском у радянську історичну науку²².

Викладацьку діяльність Маврицій розпочав у Львівському педінституті, куди влаштувався 1 вересня 1948 р. Відтак 6 вересня був зарахований на посаду старшого викладача Кафедри загальної історії. Від 4 вересня 1952 р. він – на посаді доцента²³ тієї ж кафедри²⁴. Водночас, до листопада 1950 р., працював на посаді заступника директора ЦДІА у Львові²⁵.

Від 1 вересня 1956 р., після закриття педінституту, М. Горн працює в Львівському університеті ім. Івана Франка на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків на посаді доцента²⁶. Якихось докладніших відомостей про рік праці в університеті виявити не вдалося.

У вересні 1957 р. Маврицій Горн разом з дружиною Ельжбетою в рамках т. зв. другої репатріації покинув Львів²⁷. У Польщі Горни отримали три пропозиції стосовно праці: від університету імені Марії Кюрі-Скłodовської у Любліні та від Вищих педагогічних шкіл Гданська й Ополя. Вибір Ополя був вмотивований тим, що там обіцяли одразу надати помешкання²⁸.

Щодо працевлаштування М. Горна цікавим є витяг з протоколу засідання Сенату Вищої Педагогічної Школи (далі – ВПШ) в Ополі від 7 листопада 1957 р. Ректор Станіслав Колбушевський проінформував присутніх про звернення до нього інспектора Тивонського з Міністерства освіти в справі надання праці у місцевій вищій школі репатріанту з СРСР, доцентів М. Горну. Сенат одностайно постановив працевлаштувати М. Горна, а оскільки той перебував у репатріаційному пункті, вирішили всі інші формальності владнати якнайшвидше²⁹.

Проректор Алоїзій Гембала запропонував Горнові викладати історію на російській філології. Наступного року було відкрито історичні студії³⁰. Можна ствердити, що прибуття М. Горна до ВПШ в Ополі пришвидшило процес відкриття тут історичних студій, як окремого напрямку. Звання доцента, яке Горн отримав в СРСР у 1952 р., було підтверджено у Польщі 1958 р.³¹

М. Горн розпочав роботу на кафедрі історії Польщі та загальної історії. Від лютого 1959 р. очолив її у зв'язку з виїздом на відпочинок професора Казімежа Ожеховського. На посаді завідувача кафедри мав залишатись до кінця академічного 1958/1959 р.³²

Початок 60-х років був особливо успішним для Горна. Від 19 травня 1960 р. він перебуває на посаді декана Філологічно-історичного відділу (факультету). Вибори декана відбувались на засіданні Ради відділу. З присутніх 20 осіб (проректор, декан, 11 професорів, 5 заступників професорів та магістри) за М. Горна проголосували 18, один утримався. Цікаво, що коли чинний декан Юзеф Мадея звернувся з проханням, щоб його кандидатури не розглядали, подано було лише одну кандидатуру – М. Горна³³.

Відтак 18 травня 1961 р. М. Горна було обрано проректором ВПШ в Ополі на період 1961–1964 рр. Під час таємного голосування з 8 присутніх “за” проголосувало 7, один – утримався³⁴. На цій посаді Горн проявляв особливу активність щодо організації студентської наукової роботи, був серед ініціаторів наукової співпраці студентів Вищої школи зі студентами іноземних вищих навчальних закладів (СРСР, НДР, Франції, Данії)³⁵.

Року 1961 у ВПШ в Ополі створено кафедру історії феодальної Польщі. Її керівником обрали М. Горна. У 1963 р. Горн очолює ще й кафедру історії Польщі, після того, як К. Ожеховський офіційно її покинув. “За” проголосувало 8 з 9, один – утримався. На посаді завідувача Горн перебував до 1 січня 1970 р.³⁶

На 60-ті роки також припадає активна політична і громадська діяльність Горна поза межами ВПШ. 20 січня 1961 р. Горн вступив у Польську Об'єднану робітничу партію (ПОРП)³⁷. У 1962–1966 рр. був членом Комітету партії при ВПШ в Ополі, у 1964–1967 рр. – членом Виконавчого комітету ПОРП, від

1965 р. – голова підрозділу науки при Комісії пропаганди й агітації Виконавчого Комітету ПОРП³⁸.

Від 1 вересня 1966 р. Горн – надзвичайний професор кафедри історії Польщі. Перед отриманням цього звання, його науковий доробок складався з монографії, 12 статей, 3 науково-популярних праць, рецензії та повідомлення³⁹. У той час вже поданими в редакцію були монографія, 3 статті, 3 науково-популярні статті та повідомлення⁴⁰.

На заповнену спеціальну анкету у зв'язку з наданням М. Горнові звання надзвичайного професора і розіслану серед викладачів філологічно-історичного відділу дали позитивну відповідь 17 професорів з 11 відділів вищих шкіл країни та інших наукових закладів, що становило близько 85% професорів-фахівців. Відповіді розглянула комісія у складі професорів Казімежа Ожеховського, Юзефа Мадеї та Александра Ромбовського. Після розгляду було сформульовано відповідне подання, яке затвердили науковці, що в той час входили до складу Міської ради (8 голосів з 12)⁴¹.

Наукова й громадська діяльність Горна протягом кінця 50-х і 60-х рр. навряд чи залишала йому вільну хвилину. Перечитуючи його особову справу за цей період складається враження, що він був присутній в усіх установах й організаціях, що мали причетність до Опольського воеводства. У 1956–1960 рр. Горн був головою Відділу Союзу Польських Вчителів при Вищій Педагогічній Школі в Ополі, у 1960–1961 рр. – головою Опольського відділу Польського історичного товариства, у 1961–1964 рр. – головою Опольського Товариства Приятелів Наук. Від березня 1964 р. до вересня 1965 р. займав посаду директора Сілезького науково-дослідного інституту в Ополі⁴². У Вищій педагогічній школі Горн займав посади: декана Філологічно-історичного відділу (1960–1961), проректора (1.IX.1961–30.IX.1966) та ректора (1.X.1966–1.V.1968)⁴³. У 1977 р. М. Горна вписали до складу Комітету відзначення 100 річниці від дня народження Януша Корчака та до складу Президії цього комітету⁴⁴, наступного року – до складу Комітету орієнталістичних наук ПАН і до Президії цього ж комітету⁴⁵.

Кінець 60-х років для кар'єри Горна виявився вкрай невдалим. Будучи у той час ректором ВПШ, Горн не міг опинитись осторонь студентських виступів березня 1968 р. та антисемітських акцій, що розпочались в межах кампанії придушення цих виступів. Офіційна критика інсценізації твору А. Міцкевича “Дзяди” спровокувала в країні виступи патріотично налаштованої молоді. Першими – 8–9 березня – на протест піднялися студенти Варшавського університету⁴⁶. В подальшому подібні акції відбувались в інших вищих навчальних закладах; до протестів долучалась шкільна молодь, інтелігенція та інші. В пресі почалася шалена агітація з метою скомпрометувати активістів руху. Протягом березня на сторінках газети “Trybuna Ludu” з'являлись статті на підтримку політики ПОРП⁴⁷. Наприкінці березня відбувались арешти студентів, професорів та опозиційної інтелігенції. Загалом заарештовано 2,5 тис.

осіб. У засобах масової інформації невпинно розкручували кампанію проти “сіоністів” та інтелігенції, як провідників “антипольських” впливів⁴⁸.

М. Горн був однією з перших жертв антисемітської кампанії. Його звинувачували у надмірній толерантності до студентів та зв’язках з “сіоністами”. Ополе було слабо охоплене молодіжними акціями протестів. 8 липня 1968 р. у листі до Воєводської Комісії партійного контролю ПОРП М. Горн пояснював, що в часі березневих подій, будучи ректором Опольської ВПШ, він намагався впливати на студентів не лише адміністративними засобами, але й шляхом діалогу, відповідей на поставлені студентами питання⁴⁹.

Запевнення Горна не вплинули на висновки і рішення воєводського партійного керівництва на чолі з першим секретарем Мар’яном Міськевічем та службу безпеки. Декількох студентів відрахували з Опольської ВПШ; ректор у рішенні вказав на основну роль міліції у цій справі. Знявши таким робом з себе відповідальність, Горн стає об’єктом численних закидів. Звинувачення на його адресу не припинялися. В такій атмосфері 30 квітня 1968 р. М. Горна відкликали з посади ректора, а 15 травня цього ж року – виключили з партії⁵⁰.

Від серпня 1968 р. за М. Горном ведуть нагляд працівники Служби безпеки. Серед іншого, піддано контролю його кореспонденцію; особлива увага зверталася на листи, писані івритом⁵¹. Спостереження за ним велося до 1974 р.⁵²

Після усунення з посади ректора, Горна позбавили усіх адміністративних посад. Можливо, тому він отримав звання звичайного професора так пізно⁵³.

Серед інших жертв антисемітської кампанії з опольського інтелектуального середовища варто згадати доктора Лео Лешека Кантора, якого звільнили з ВПШ та виключили з партії. У 1969 р. разом з дружиною Кантор виїхав до Швеції. Серед тих, хто покинув Ополе, був фізик Юзеф Ейснер. Після виключення з партії він подався до Ізраїлю. З нотаток Служби безпеки З. Берешинський робить висновок, що розглядався варіант про виїзд з Ополья М. Горна⁵⁴.

Утративши адміністративні посади, Горн отримав більше часу для суто дослідницької роботи. Протягом наступних трьох років він опублікував дві ґрунтовні монографії⁵⁵. Невдовзі наступив новий етап кар’єри історика. Від 1973 р. М. Горн розпочинає працю в Єврейському історичному інституті (Żydowski Instytut Historyczny ŻIH; далі – ЄІІ), що досі діє у Варшаві⁵⁶. З початком праці у ЄІІ Горни перебираються до Варшави, де замешкали при вул. Корчинській, 15⁵⁷. 28 березня Горн отримав спеціальний дозвіл від Міністерства науки, освіти й техніки щодо можливості працювати у ЄІІ на повну ставку на час 1 березня 1973 – 30 вересня 1974 рр. У наступному дозволі, від 1 жовтня 1974 – до 30 вересня 1975 р., йшлося про півставки⁵⁸. Горн продовжував працювати і в ВПШ в Ополі.

У ЄІІ з 1 березня 1973 р., після відставки Мар’яна Фукса, М. Горн працював на посаді директора. Горн був знайомий з інститутом та його працівниками і сам твердив, що зв’язки з цим закладом він підтримував віддавна⁵⁹. До слова

перша стаття Горна в друкованому виданні Інституту з'явилася ще в 1958 р., тобто майже одразу по приїзді до Польщі.

Єврейський історичний інститут, заснований ще у 1944 р., в другій половині 60-х років переживав не найкращі часи. Постійно відбувався відтік кращих кадрів та відчутним було недостатнє фінансування. У 1968 р. питання нестачі коштів особливо загострилося, оскільки припинилися дотаційні надходження від Єврейського соціально-культурного товариства у Польщі (Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce, TSKŻwP), яке отримувало гроші з-закордону⁶⁰.

Після кількох років боротьби за існування (існували проекти реорганізації ЄІІ в науково-дослідний інститут на кшталт інших наукових товариств у Польщі), від 1969 р. наступає період стабілізації. Того року на посаду директора ЄІІ запрошено Шимона Датнера, який вступив у виконання обов'язків 1 лютого. Він, а також його наступник Мар'ян Фукс (директором був протягом 1.VIII.1971–28.II.1973), вперше відійшли від принципів монотематики, характерної для попередніх періодів.

З появою М. Горна на чолі Єврейського історичного інституту вивчення історії євреїв набуває більш комплексного характеру, охоплюючи ширше коло проблематики. В намірах приділяти значно більше уваги історії євреїв до 1939 р. новий директор мав односторонній – свого заступника Зигмунда Гофмана. Окрім Горна, історією євреїв старопольського періоду займався Анатоль Лещинський⁶¹, учень Горна, історією єврейського шкільництва міжвоєнного періоду З. Гофман, єврейським робітничим рухом кінця XIX і XX ст. Л. Гамська і Г. Пясецький. Про розширення тематики досліджень свідчать видання "Wiuletyn ŻIH". Плідна діяльність інституту не залишилась непоміченою. Протягом 1973–1979 рр. в журналі свої праці помістили, серед інших, професори Т. Цесляк, А. Ейзенбах і І. Левін (США), А. Шейбер (Угорщина), а також Є. Томашевський, М. Тирович, Е. Горнова, М. Шулькін, А. Виробіш і Ш. Датнер⁶².

Після тривалої перерви Інститут знову розпочинає посилено випускати друковану продукцію. 1975 р. Горн друкує свою першу книгу, яку написав як працівник ЄІІ. За фінансування Державного наукового видавництва (PWN) було видано дві книги – авторства М. Горна⁶³ і Рути Саковської⁶⁴. Через три роки появились ще три монографічні видання, підготовані в інституті⁶⁵.

Під час перебування Горна на посаді директора Інституту, відзначався ювілей – вихід у світ сотого номера "Бюлетеню"⁶⁶. Тематика праць, що друкувалися в ньому, істотно змінилась. Тепер праці про гетто становили не більше 35%⁶⁷.

З 70-ми роками пов'язаний успіх ЄІІ поза межами Польщі. Різноманітні конференції, присвячені, серед іншого, річницям повстання у Варшавському гетто 1943 р., привертала увагу до Інституту представників різноманітних організацій, пов'язаних з євреями. Чисельність і наукові ранги гостей, що ознайомились з діяльністю ЄІІ, свідчить про зростання авторитету наукової установи. В середині листопада 1976 р. до Варшави прибула група рабинів зі США, котрі

гостювали і в ЄП. Одразу через два тижні в стінах інституту приймали євреїв з Угорщини, Румунії та НДР. Їхній візит був пов'язаний з відзначенням сотої річниці заснування Єврейського театру. У грудні 1977 р. у ЄП гостював директор Інституту національної пам'яті в Єрусалимі Іцхак Арад, керівник Музею Героїв гетто (Lochamej Hagettaot) Цві Шнер і хранитель фондів цього ж музею Міріам Новіч. Шнер і Новіч прибули до Польщі як консультанти у зв'язку з організацією нової виставки в Єврейському павільйоні Музею в Освенцімі. Через два тижні в ЄП завітали запрошені члени керівництва Федерації польських євреїв у США на чолі з віце-керівником Елі Зборовським. У січні 1978 р. гостями Інституту були: директор Документального архіву австрійського руху опору у Відні проф. Герберт Штейнер, керівник Світової федерації союзів євреїв – учасників руху опору в Польщі, член Міжнародного освенцімського комітету і колишній керівник Антифашистського блоку у Варшавському гетто Стефан Граек, а також директор Європейської секції Світового конгресу євреїв Арманд Каплан⁶⁸.

Співпраця з іншими науковими установами, в тому числі – іноземними, дала можливість М. Горнові виїхати в наукову подорож до Ізраїлю. На історичній батьківщині історик перебував протягом 5–20 вересня 1978 р. За цей час відвідав п'ять наукових інституцій: Університет у Тель-Авіві, Університет іврит у Єрусалимі, Інститут національної пам'яті в Єрусалимі, Музей Героїв гетто в Західній Галілеї та Музей Мордехая Анелевіча поблизу Гази. Метою поїздки було налагодження зв'язків між місцевими науковими установами та Єврейським Інститутом у Варшаві. Горн зустрічався з ректором Університету в Тель-Авіві проф. Саулом Абарнабелем, директором Інституту національної пам'яті Іцхаком Арадом, директором Музею Героїв гетто Цві Шнером, керівником Відділу рукописів бібліотеки університету в Єрусалимі Мордехаєм Надавом та іншими. Приїзд Горна був неабиякою подією для тодішніх відносин між країнами у науковій сфері, адже про його перебування в Ізраїлі інформувала місцева преса⁶⁹.

Під кінець 70-х років Горн відчуває погіршення стану здоров'я. 26 жовтня 1981 р. він отримує запрошення очолити Кафедру історії Польщі та загальної історії до кінця XVIII ст. в Інституті історії на філологічно-історичному відділі в ВПШ в Ополі на період від 1 жовтня 1981 по 30 вересня 1984 р., від якого ймовірно відмовився⁷⁰.

М. Горн отримав звання звичайного професора 1 серпня 1982 р. Відповідне рішення ухвалено у ВПШ в Ополі 12 липня того ж року⁷¹. Внесок про надання надзвичайного професорові М. Горну звання звичайного подав ще на Раді Філологічно-історичного відділу 9 листопада 1978 р. декан професор Фелікс Плюта. Під час таємного голосування “за” віддали свої голоси усі 25 присутніх. Комісія з надання звання звичайного професора складалася з К. Ожеховського (голова), Генрика Борека, Ігнація Павловського та Владислава Студентського. Серед рецензентів з-поза Вищої школи були Юліуш Бардах (Варшавський університет) та Стефан Інґльот (Вроцлавський університет). Третім рецензентом

дещо пізніше став Богдан Барановський (Лодзький університет). Пропозицію затверджено 8 березня 1979 р. 28 голосами (з 29 присутніх; один голос був “проти”). Після цей же внесок одногосно (7 з 7 присутніх) ухвалив Сенат Вищої школи⁷².

Через рік після отримання звання звичайного професора, 30 вересня 1983 р., М. Горн завершив працю у Вищій Педагогічній Школі в Ополі. Його рішення, очевидно, було пов’язане зі станом здоров’я. У 1980 р. Горн пережив інфаркт міокарда. У 1982 р. Рада відділу прийняла його звернення стосовно зниження кількості годин. У 1982/1983 навч. році Горн працював на півставки. У заяві стосовно звільнення з роботи (17 березня 1983 р.) йшлося про погіршення стану здоров’я. На той час він уже досягнув пенсійного віку (16 листопада 1982 р.)⁷³. 27 вересня 1983 р. в Інституті Історії Вищої Педагогічної Школи в Ополі відбулося урочисте прощання з М. Горном і його дружиною Ельжбестою в зв’язку з виходом на пенсію. В Ополі Горни пропрацювали 27 років⁷⁴.

Підсумки роботи М. Горна в ВПШ в Ополі достатньо вагомі. Під його керівництвом магістерські роботи написали близько 200 осіб, 5 осіб захистили докторські⁷⁵. Для своїх учнів він був справжнім ерудитом, вільно володів польською, російською та українською мовами, читав – німецькою, англійською, французькою та латинською⁷⁶. Горн виступав офіційним опонентом кандидатських робіт Василя Інкіна, Володимира Грабовецького, Юрія Гроссмана та Ярослава Кіся⁷⁷, тричі рецензував габілітаційні дисертації⁷⁸.

У ВПШ в Ополі Горн вів лекції з курсів: “Історія середньовічної Польщі”, “Елементи статистики й демографії” та “Історична географія”⁷⁹. Йому приписують впровадження т. зв. відкритих лекцій й виконання вправ. Йшлося про популяризацію проблемних форм лекцій⁸⁰.

Протягом більш ніж двадцятирічної педагогічної діяльності у ВПШ в Ополі, Горн тісно співпрацював зі студентськими організаціями, створеними при педагогічній школі. Уряд молодіжних організацій присвоїв йому Гонорову відзнаку Асоціації польських студентів (1965) та Золоту гонорову відзнаку Союзу сільської молоді (1967)⁸¹. Також, як стверджує С. Ніцея, він, навіть будучи ректором, не відмовлявся зіграти зі студентами в спортивні ігри, передусім свої улюблені – волейбол й баскетбол⁸².

Досягнення Горна в науковій та громадській діяльності не залишилися поза увагою міністерства освіти. У 1964 р. М. Горна нагороджено Кавалерським Хрестом Ордена Відродження Польщі, у 1966 р. – Медаллю Тисячоліття Польської держави⁸³, 12 вересня того ж року – індивідуальною нагородою міністра освіти другого ступеня за особливі здобутки у вивченні економічної історії Польщі XVII ст.⁸⁴

На сьогодні бібліографія праць М. Горна складає 291 публікацію⁸⁵, в тому числі 13 монографій. Як він сам зазначав: “Головною метою моїх тридцятилітніх досліджень було і є надалі відтворення соціально-економічної історії Руського й

Белзького воєводства у XVI і XVII ст., що займали площу бл. 70 тис. км кв. і нараховували в 1648 р. понад 250 міст і кілька тисяч сіл⁷⁷. Сам дослідник проблематику досліджень поділяє на чотири пункти: 1. Історична демографія з особливим акцентом на ролі впливу воєн, пожеж та інших катаклізмів; 2. Історія міст і міщанства; 3. Історія селянства; 4. Історія євреїв у Польщі⁸⁶.

М. Горн помер 12 листопада 2000 р. у Варшаві. Похований на Єврейському кладовищі.

Наукова спадщина Горна заслуговує на особливу увагу. На жаль, до сьогодні з'явилася лише одна стаття авторства Яна Середики, в якій дано наукову оцінку його науковому доробку⁸⁷. У статті, яка присвячена проблематиці татарських набігів на територію Руського воєводства, значна за обсягом частина присвячена біографічним даним про автора. Іншим аспектам Горнових досліджень, крім татарських набігів, а саме розвитку ремесла й торгівлі у містах, суспільних виступів населення міст і сіл, історії євреїв у Польщі (передусім у Руському воєводстві) ніхто особливої уваги не приділяв. З огляду на радянську історіографічну концепцію суспільних (антифеодальних) рухів, розвитку торгівлі і ремесла у містах, яка ще досі, попри явні недоліки, зберігає за собою чільне місце в сучасній українській історіографії, використання й переосмислення заново Горнових праць набирає особливого змісту. З іншого боку економічна історія, після здобуття Україною незалежності, опинилася на другому плані, пропустивши, з об'єктивних причин, уперед політичну, військову та історію культури. На сьогодні відчувається брак фахової історичної літератури українських істориків з соціально-економічної історії. Праці Горна можуть стати тією відправною точкою, від котрої можна розпочати вивчення та переосмислення історії цього періоду.

MAURYCZY HORN (1917–2000), THE TRAITS OF BIOGRAPHY

Marian KHOMIAK

National Academy of Sciences of Ukraine,
Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies,
Department of History of Middle Ages

The article is a try to study the biography of famous Polish historian Maurycy Horn whose life and activity were connected with Lviv. The author used mostly those sources which are archives of Lviv and Opole.

Key words: Horn, Lviv, history, biography

¹ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego, 120. Profesor, dr. hab. Maurycy Horn (07.11.1957–30.09.83.). *Życiorys*, 8.01.1958. S. 1. Про Горна див.: Gąsiorowski S. Profesor Maurycy Horn (1917–2000) // *Studia Judaica*. Warszawa, 2000. Nr. 2(6); Grinberg D. Profesor Maurycy Horn // *Studia Judaica*, 2000. Nr. 2 (6); Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny. Edycja I. Warszawa, 1984. S. 301–302; *Nicieja S. Alma Mater Opoliensis. Ludzie, fakty, wydarzenia. Księga jubileuszowa w 50 rocznicę WSP w Opolu i 10 rocznicę powstania Uniwersytetu Opolskiego*. Opole,

2004. S. 67–69. *Його ж*: Maurycy Horn // Miejski Biuletyn Informacyjny. Opole, 1994, grudzień. Nr. 12(28). *Його ж*: Maurycy Horn, prorektor WSP w latach 1961–1965, rektor WSP w latach 1966–1968 // Opolska Alma Mater 1950–1985. Fakty i ludzie. Opole, 1985. S. 99–103; *Його ж*: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu 1950–1990. Opole, 1990. S. 89–90; *Його ж*: W czterdziestolecie pracy naukowej profesora Maurzego Horna // Biuletyn ZIH, 1986. Nr. 1–2 (137–138). S. 211–214. (ця ж стаття з'явилася передруком у виданні “Trybuna Opolska”, 1985. Nr. 168, 20–22, VII); Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny. Warszawa, 1999. T. II. H-L. S. 78; Złota księga nauki polskiej 2000. Naukowcy przełomu wieków. Gliwice, 2001. S. 168;

² *Nicieja St.* Maurycy Horn...

³ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 212. В іншій статті С. Ніцея пише, що коли розпочалася Перша світова війна, Адольф Горн разом з вагітною дружиною Стефанією покинули Львів і поїхали до Відня, до родичів, щоб там перечекати війну. (*Nicieja St.* Maurycy Horn ...)

⁴ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 2. Ймовірно, у Бережанах Горни мали родичів, або ж звідти походили, оскільки М. Горн називає це місто рідним для себе.

⁵ У приміщенні колишньої гімназії зараз знаходиться Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв. Будинок (тепер вулиця Кушевича,5, колись Клубна) було зведено ще у 1905–1907 рр. за проектом Зигмунда Кендзерського (1839–1924) і призначався він для гімназії. В честь гетьмана Жолкевського гімназія стала називатись з 1920 р. А у 1946–2004 рр. у цьому ж будинку функціонував Львівський кінотехнікум.

⁶ Program gimnazjum państwowego. Lwów, 1931. S. 3–101. Перелік дисциплін подано у тому ж порядку, що й в Програмі.

⁷ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 212.

⁸ *Nicieja St.* Wyższa Szkoła Pedagogiczna...S. 89. Станіслав Лемпільський був блискучим науковцем свого часу, вихованцем гімназій у Кам'янці-Струмиловій та Новому Санчі й Львівського університету. Всю подальшу наукову кар'єру Лемпільський вирішив пов'язати зі Львовом, відхиливши достатньо привабливі запрошення стосовно праці з Варшавського, Віленського та Краківського (Ягеллонського) університетів. В енциклопедичній статті авторства Яна Гулевича серед славетних учнів Лемпільського (А. Кнот, Я. Добжанський, Л. Курдибаха, Б. Надольський, А. Шлетц, Ч. Лехінський та К. Левицький) Горна не згадано, можливо, через те, що він у виборі тематики досліджень не став послідовником свого вчителя. (*Huliewicz J. Lempicki Stanislaw // Polski słownik biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1973. T. XVIII/3. Z. 78. S. 334.*)

⁹ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 212.

¹⁰ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego, ...S. 1.

¹¹ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 212. Чому Горн отримав диплом через кілька місяців після закінчення, достеменно не відомо. Ймовірно, що затримка була пов'язана з приходом радянської влади, адже записи в дипломі Горна були вже кириличними.

¹² Там само.S. 212. Ельжбета, яка походила з Перемишля, була колегою Мавриція по навчанню (*Nicieja St.* Maurycy Horn...)

¹³ Архів Львівського університету. Ф. 21. Оп. 1. Особова справа Маврикія Горна. Автобіографія. С. 5 зв.

¹⁴ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 212–213.

¹⁵ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 35 з. Союз польських патріотів – польська структура прокомуністичного характеру, яку було утворено в Москві у лютому 1943 р. Організацію очолила Ванда Василевська, яка взялася за формування І-ї польської дивізії піхоти ім. Т. Костюшка. Створення цієї та інших нових польських частин дозволило згодом, навесні 1944 р., утворити І-шу Польську армію в СРСР під командуванням З. Берлінга. (*Зашкільняк Л.* Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів/ Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002. С. 526).

¹⁶ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Dokumentacja wniosku o nadanie tytułu naukowego profesora zwyczajnego prof. nadzw. doktorowi Maurycemu Hornowi. Skrócony wniosek o nadanie tytułu naukowego profesora zwyczajnego w zakresie nauk humanistycznych. S. 3. У Львові Горн

мешкав при вул. Інститутській, 14 (Архів Львівського університету. Ф. 21. Оп. 1. Особова справа Маврикія Горна. Личний листок по учету кадрів. С. 4 зв.).

¹⁷ Самарський В. Горн Маврикії Вольфович / В. Самарський // Українські архівісти. Бібліографічний довідник. Вип. 2 (1940–1960 рр.). Київ, 2002.

¹⁸ Гроссман Ю. Пережитое и передуманное / Ю. Гроссман. – Нью-Йорк, 1994. С. 181. Гроссман вважає, що впорядкування актових матеріалів гродзького і земського судів, а також міських магістратів у відповідності до загальносоюзних норм не було вдалим рішенням, а лише завдало додаткових незручностей з їх опрацюванням.

¹⁹ Там само. С. 179. Горн, будучи заступником директора, мав змогу користуватися усіма фондами без будь-яких обмежень. Гроссман зазначає, що він робив дуже багато витягів і нотаток з джерел. Очевидно, не лише у вільний від роботи час, але й в його межах Горн працював над своєю темою дослідження.

²⁰ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ankieta personalna. S. 5.

²¹ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 213.

²² Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Autoreferat o zainteresowaniach i osiągnięciach w działalności naukowo-badawczej prof. Maurycego Horna. S. 1.

²³ Звання доцента М. Горну надала Вища атестаційна комісія у Москві. (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Autoreferat ...S. 8).

²⁴ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego... S. 2 çâ., 63.

²⁵ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego... S. 2.

²⁶ Там само. С. 3. Така інформація подана в усіх автобіографіях Горна, окрім однієї, написаної в Ополі 8 січня 1958 р. Там місцем праці записано кафедру історії західних і південних слов'ян (С. 2 зв.). Цю ж інформацію помилково подає Станіслав Ніцея (*Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 213). Заяву на ім'я ректора про прийняття на роботу М. Горн написав 7 вересня 1956 р. (Архів Львівського університету. Ф. 21. Оп. 1. Особова справа Маврикія Горна. С. 2).

²⁷ 25 березня 1957 р. була підписана Угода про репатріацію осіб польської національності, які ще залишилися на території СРСР. До 1959 р. до Польщі виїхало близько 230 тис. поляків (*Зашильняк Л.* Історія Польщі...С. 572). 30 серпня 1957 р. Горн отримав звільнення з університету у зв'язку з виїздом (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego... S. 63). Після виїзду до Польщі, Горн неодноразово приїздив до Львова працювати в архіві. Точних відомостей, коли це було, виявити не вдалося, окрім однієї: Горн перебував на двомісячному стажуванні у Львові і працював в архіві протягом 11 грудня 1962 р. – 30 січня 1963 р. (ЦДІА у м. Львові. Ф. R-1. Оп. 2 Ос. Спр. № 381. Горн Маврикії Вольфович)

²⁸ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 213. В Ополі М. Горн жив у новозбудованому Будинку Професора при вул. Матейка, 12.

²⁹ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 40.

³⁰ *Nicieja St.* W czterdziestolecie pracy naukowej...S. 213.

³¹ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 3, 10. Головою Центральної кваліфікаційної комісії для працівників науки, яка надала 30 жовтня 1958 р. Горнові звання доцента, був професор Стефан Жулкевський.

³² Там само. S. 44, 49.

³³ Там само. S. 55–56.

³⁴ Там само. S. 67.

³⁵ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ocena działalności dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej. S. 2.

³⁶ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 68, 123. Колегія ректорату на засіданні від 17 вересня 1969 р. постановила відкликати М. Горна з керівника кафедри історії Польщі. Новим завідувачем мав стати Ян Середика.

³⁷ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 2 зв. Цю дату Горн подає в автобіографії, написаній 2 грудня 1963 р. в Ополі. В пізнішій автобіографії, від 20 квітня 1967 р., вступ в ПОРП датовано

1960 р. (S. 4). Правильною є перша дата, яка підтверджена в подальших документах (наприклад, персональній анкеті) (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ankieta personalna. S. 6 зв.).

³⁸ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 4, 11.

³⁹ Перелік цих та решти праць М. Горна див. в кінці статті.

⁴⁰ Там само. S. 3, 26–28. Перед отриманням звання доцента М. Горн був автором 9 статей.

⁴¹ Там само. S. 18–19. Оскільки у джерелі вказано, що рішення прийнято єдиногосно, то, очевидно, присутніми були лише 8 науковців.

⁴² Сілезький науково-дослідний інститут в Ополі (Pacstwowo Instytut Naukowy “Instytut Śląski w Opolu”) функціонує від 1957 р. як єдиний спадкоємиць традицій довоєнного Сілезького інституту в Катовіцах. Дослідження ведуться в сферах історичних наук, соціології, географії, філологічних наук, економіки і правознавства. Докладніше див. офіційну веб-сторінку: <http://www.instyutslaski.com>

⁴³ Там само. S. 4.

⁴⁴ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Autoreferat...S. 10.

⁴⁵ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ocena działalności...S. 3.

⁴⁶ Wokół zajęć na Uniwersytecie Warszawskim // Trybuna Ludu, Warszawa; 1968, 11 marca. Nr. 70. R. XXI. S. 3.

⁴⁷ Див. числа: 71, 12 березня; 72, 13 березня; 74, 15 березня; остання березнева стаття – у номері 81 за 22 березня.

⁴⁸ *Запільняк Л.* Історія Польщі...С. 586–587.

⁴⁹ В листі Горн зазначав: “Я не хотів допустити, щоб студентські протести переросли у вуличні виступи. Я досяг поставленого завдання. Також вважаю, що моя позиція, як і позиція партійних активістів та членів Сенату, спричинилася до того, що страйк припинився вже через декілька годин. У цей період такий випадок був без прецеденту” (*Bereszyński Z.* Wypędzić rektora Horna. Режим доступу: <http://opole.gazeta.pl/opole/1,35106,5025232.html?as=2&startsz=x>).

⁵⁰ *Bereszyński Z.* Wypędzić rektora Horna. Разом з ректором свої посади покинули інші представники адміністрації ВПШ.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само.

⁵³ *Nicieja St.* Maurycy Horn...S. 122; його ж: Wyższa Szkoła Pedagogiczna...S. 89.

⁵⁴ *Bereszyński Z.* Wypędzić rektora Horna.

⁵⁵ *Horn M.* Ruch budowlany w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w latach 1550–1650 na tle przesłanek urbanizacyjnych. Opole, 1968; його ж. Walka klasowa i konflikty społeczne w miastach Rusi Czerwonej w latach 1600–1647 na tle stosunków gospodarczych. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1972.

⁵⁶ Адрес офіційної веб-сторінки: <http://www.jewishinstitute.org.pl>.

⁵⁷ Kto jest kim w Polsce...S. 302.

⁵⁸ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 162. Відповідну згоду про додаткове працевлаштування М. Горн отримував і від ректорської колегії ВПШ. В особовій справі подано витяг з протоколу засідання останньої від 30 серпня 1976 р., де йшлося про працевлаштування у Вищій педагогічній школі на 0,5 ставки, а у ЄП – на ставку. В подальшому Горн знову працював в інституті на півставки (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 188, 193).

⁵⁹ *Horn M.* Działalność Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce w latach 1967–1979 // *Biuletyn ŻIH*, 1979. Nr. 3 (111). S. 13.

⁶⁰ Там само. S. 7–8. У цей непростий період директором ЄП був один з найкращих тодішніх знавців історії єврейства Артур Ейзенбах (1906–1992). Коли 28 червня 1968 р. Ейзенбах залишив посаду директора, новим обрали Адама Рутковського. Ситуація істотно не змінилася, бо до вересня 1968 р. п’ятеро працівників залишили працю в інституті, а сам А. Рутковський був серед тих, хто виявив бажання покинути Польщу. Відтік кадрів був спричинений передовсім антисемітськими акціями 1968 року.

⁶¹ Там само. S. 13.

⁶² Там само. S. 14–15.

⁶³ *Horn M.* Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i pierwszej połowie XVII w.: działalność gospodarcza na tle rozwoju demograficznego. Warszawa, 1975.

⁶⁴ *Sakowska R.* Ludzie z dzielnicy zamkniętej: Żydzi w Warszawie w okresie hitlerowskiej okupacji, październik 1939-marzec 1943. Warszawa, 1975.

⁶⁵ *Horn M.* Powinności wojenne Żydów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku. Warszawa, 1978; *Henryk Piasecki*, Żydowska Organizacja PPS 1893 – 1907. Warszawa, 1978; *Fuks M.* Z diariusza muzycznego. Warszawa, 1977. *Horn M.* Działalność Żydowskiego Instytutu Historycznego...S. 14.

⁶⁶ Перший номер “Biuletyn ŻIH” з’явився в середині 1951 р. Тоді до складу редакційної колегії входили: головний редактор та засновник часопису Бернард Марк (про нього див.: *Horn M.* W dziesiątą rocznicę śmierci profesora Bernarda Marka // *Biuletyn ŻIH.* 1976. Nr. 3 (99)), Артур Ейзенбах (*Horn M.* Profesor doktor Artur Eisenbach (w osiemdziesięciolecie urodzin) // *Biuletyn ŻIH.* 1986. Nr. 1–2 (137–138)), Тегяна Бернштейн, деякий час – Францішек Купфер та Адам Вейн (*Fuks M., Horn M.* XXV lat – 100 numerów “Biuletynu Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce” // *Biuletyn ŻIH.* 1976. Nr. 4 (100). S. 4–5).

⁶⁷ *Horn M.* Działalność Żydowskiego Instytutu Historycznego...S. 15.

⁶⁸ Там само. S. 17–18.

⁶⁹ *Horn M.* Informacja o podróży naukowej do Izraela (5–20 IX 1978) // *Biuletyn ŻIH,* 1979. Nr 2 (110). S. 89.

⁷⁰ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 220.

⁷¹ Там само. S. 37.

⁷² Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Dokumentacja wniosku...S. 7–10. На момент здобуття звання звичайного професора під керівництвом Горна захистилися 4 докторанти, а 3 ще готували свої дисертації. (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Skrócony wniosek o nadanie tytułu naukowego profesora zwyczajnego w zakresie nauk humanistycznych. S. 3).

⁷³ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 267, 269–270.

⁷⁴ *Nicieja St.* Maurycy Horn, prorektor WSP...S. 102.

⁷⁵ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Dokumentacja wniosku...S. 6. також див.: *Maurycy Horn, prorektor WSP...* S. 102. Докторантами М. Горна були: Стефан Заброварний (*Wieś przemyska w pierwszej połowie XIX w. Kształtowanie się układu kapitalistycznego,* 1970), Казімеж Вірський (*Zbiegostwo chłopów na Mazowszu w XVI–XVII w. Na tle stosunków gospodarczo-społecznych,* 1972), Евгеніуш Косік (*Dzieje Małogoszcza do roku 1795,* 1975) та Анатоль Лещинський (*Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII wieku do 1795 roku. Studium osadnicze, prawne i ekonomiczne,* 1977). (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego, 120. *Profesor, dr. hab. Maurycy Horn (07.11.1957–30.09.83.) Dokumentacja wniosku o nadanie tytułu naukowego profesora zwyczajnego prof. nadzw. doktorowi Maurycemu Hornowi. Informacja o działalności kandydata w zakresie kształcenia młodej kadry naukowej.* S. 1.) Дисертація Е. Косіка була відзначена на Загальному з’їзді істориків у Познані (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Autoreferat...S. 9).

⁷⁶ Архів Львівського університету. Ф. 21. Оп. 1. Особова справа Маврикія Горна. Личный листок по учету кадров. С. 1.

⁷⁷ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 17.

⁷⁸ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ocena działalności...S. 2. М. Горн брав участь у ролі рецензента чи експерта при захисті габілітаційних робіт Мар’яна Щепаняка (*Karczma – Wieś – Dwór: Rola propinacji na wsi wielkopolskiej od połowy XVII do schyłku XVIII wieku,* 1976), Яна Середики (*Rzeczpospolita w ostatnich latach panowania Zygmunta III (1629–1632). Zarys wewnętrznych dziejów politycznych,* 1977) та Мар’яна Фукса (*Prasa żydowska w Warszawie w latach 1823–1939,* 1978) (Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Informacja o działalności kandydata w zakresie kształcenia młodej kadry naukowej. S. 1).

⁷⁹ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 164; Там же: Dokumentacja wniosku o nadanie tytułu naukowego profesora zwyczajnego prof. nadzw. d – rowi Maurycemu Hornowi. S. 5.

⁸⁰ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ocena działalności...S. 2.

⁸¹ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Dokumentacja wniosku...S. 6.

⁸² *Nicieja St.* Maurycy Horn...

⁸³ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...S. 4.

⁸⁴ Archiwum Uniwersytetu Opolskiego...Ankieta personalna. S. 6.

⁸⁵ Бібліографію праць М. Горна за 1948–1987 рр. склала його дружина Ельжбета Горн (Bibliografia prac Maurycego Horna za lata 1948–1987 (w 70 – tą rocznicę urodzin) // *Biuletyn ŻIH*. 1987. Nr. 3/4).

⁸⁶ Там само. S. 1–2.

⁸⁷ *Seredyka J.* Problematyka najazdów tatarskich...S. 1135–1140.